

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ФАХУ ДЛЯ СТУДЕНТА-МУЗИКАНТА

METHODS OF ORGANIZING INDEPENDENT WORK IN THE SPECIALTY FOR A STUDENT MUSICIAN

У статті висвітлено комплекс питань, пов'язаних із роллю і місцем самостійної роботи в освітньому процесі студента-музиканта. Самостійну роботу студентів-музикантів розглянуто як складник формування і вдосконалення професійної майстерності. Запропоновано вправи, спрямовані на формування й удосконалення музичних умінь і навичок музикантів-початківців. Самостійна робота розглядається, з одного боку, як різновид діяльності, що стимулює активність, самостійність, пізнавальний інтерес, і як основа самоосвіти, поштовх до подальшого підвищення кваліфікації, а з іншого – як система заходів чи педагогічних умов, що забезпечують керівництво самостійною діяльністю студентів. Можливість опанувати вміння й навички самостійної роботи дає змогу розвивати творчий потенціал, розкривати емоційні складники особистості (почуття обов'язку, честі, гідності та відповідальності). Організація самостійної роботи студентів вимагає від викладача постійного підвищення якості роботи, самоосвіти, самовдосконалення, поглиблення теоретичних знань та практичних навичок, збільшення обсягу роботи з підготовки методичного забезпечення. Практика набуття вмінь і навичок самостійної роботи студентів ґрунтується на застосуванні певних закономірностей, що простежуються як в об'єктивних результатах (інтерес, схильності, здібності особистості тощо), так і в суб'єктивних залежностях (вибір найбільш раціональних форм і методів її організації). Організація самостійної роботи студентів має на меті створення умов для формування навичок під час планування, проведення організаційних заходів, у процесі реалізації та коригування власної діяльності. Якісна освіта є запорукою майбутнього країни, важливим складником її національної ідентичності та державного добробуту. Це питання натепер доволі глибоко досліджене, але кожного дня проблеми організації самостійної роботи та готовності студента до такого способу навчання стають все актуальнішими, зважаючи на зміни в сучасному світі.

технології навчання, студенти, музиканти, педагог-музикант.

The article covers a range of issues related to the role and place of independent work in the educational process of a student musician. Independent work of music students is considered as a component of formation and improvement of their professional skills. Exercises aimed at the formation and improvement of musical skills and abilities of novice musicians are offered. Independent work is seen, on the one hand, as a kind of activity that stimulates activity, independence, cognitive interest, and as a basis for self-education, the impetus for further training, and on the other – as a system of activities or pedagogical conditions to guide students' independent activities. The opportunity to master the skills and abilities of independent work allows you to develop your creative potential, to reveal the emotional components of personality – a sense of duty, honor, dignity and responsibility. The organization of independent work of students requires from the teacher constant improvement of quality of work, self-education, self-improvement, deepening of theoretical knowledge and practical skills, increase in volume of work on preparation of methodical maintenance. The practice of acquiring skills and abilities of students' independent work is based on the application of certain laws, which can be traced both in objective results (interest, inclinations, personal abilities, etc.) and in subjective dependencies (choice of the most rational forms and methods of its organization). The organization of independent work of students aims to create conditions for the formation of skills in creating plans, during organizational activities, in the process of implementation and adjustment of their own activities. Quality education is the key to the country's future, an important component of its national identity and national welfare. This issue is quite deeply studied today, but every day the problems of organizing independent work and student readiness for this way of learning are becoming increasingly important due to changes in the modern world.

Key words: *self-education, independence, independent work, information technologies of training, students, musicians, teacher-musician.*

УДК 37.211.24

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-1.7>

Афанасьєва Е.Ю.,
провідний концертмейстер
Київського національного університету
культури і мистецтва

Ключові слова: *самоосвіта, самостійність, самостійна робота, інформаційні*

Постановка проблеми в загальному вигляді.
Методика організації самостійної роботи з фаху для студента-музиканта – це самостійна робота та опрацювання навчального матеріалу студентом, яку науково-педагогічний працівник планує

разом зі студентом, але її виконання учень здійснює в межах отриманих завдань та під керівництвом і контролем викладача, але без його присутності та безпосередньої участі. Самостійна робота студентів – це один зі способів навчання, за допо-

могою якого формується самостійність суб'єкта, що вчиться, набуття ним умінь, знань і навичок; може бути втілений через зміст і методи всіх видів навчальних занять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідники, які займаються проблемою організації самостійної роботи студентів (С. Архангельський, В. Буряк, М. Гарунов, Є. Голант, Б. Іоганзен, С. Зінов'єв, В. Козаков, О. Молібог, Р. Нізамов, М. Нікандров, П. Підкасистий та ін.), вкладають у це поняття різний зміст. Так, поняття «самостійна робота» трактують як:

- самостійний пошук необхідної інформації, набуття знань, використання цих знань для розв'язання навчальних, наукових і професійних завдань (С. Архангельський);

- діяльність, що складається з багатьох елементів: творчого сприйняття й осмислення навчального матеріалу в процесі лекції, підготовки до занять, екзаменів, заліків, виконання курсових і дипломних робіт (О. Молібог);

- різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів на заняттях або в позааудиторний час без безпосереднього керівництва, але під наглядом викладача (Р. Нізамов);

- система заходів, спрямованих на виховання активності та самостійності як рис особистості, на набуття вмінь і навичок раціонального отримання корисної інформації (Б. Іоганзен).

Низка авторів (В. Граф, І. Ільясов, В. Ляудіс) розглядають її як систему організації педагогічних умов, що забезпечують управління навчальною діяльністю, яка відбувається за відсутності викладача. В окремих підходах самостійна робота отожднюється із самоосвітою (С. Зінов'єв).

Як зрозуміло з вищенаведених визначень і тлумачень, самостійна робота розглядається, з одного боку, як різновид діяльності, що стимулює активність, самостійність, пізнавальний інтерес, і як основа самоосвіти, поштовх до подальшого підвищення кваліфікації, а з іншого – як система заходів чи педагогічних умов, що забезпечують керівництво самостійною діяльністю студентів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемами самостійної роботи щодо постановки голосу займалися такі вчені, як В. Бехтерев, А. Менебені, Л. Азаров, Л. Дерев'янка, В. Антонюк, В. Деряжний, Н. Ірецька. Основам вокальної методики присвячено дослідження відомого музиканта-педагога Л. Дмитрієва. Однак, на жаль, варто констатувати, що на сучасному етапі є низка проблем, що потребують термінового вирішення, зокрема методика постановки голосу залишається ще не достатньо методично забезпеченою [7], а самостійна робота в значній кількості студентів-вокалістів (як щодо розвитку голосової техніки, так і щодо опрацювання поставлених педагогом завдань) є не

досить опрацьованою і дидактично сформульованою [2, с. 55].

Мета статті – розглянути специфіку і проблеми організації самостійної роботи студентів та визначити ефективні методи її організації з урахуванням сучасних вимог до якості залишкових знань та професійної компетентності як цілісної системи освітнього процесу у формуванні висококваліфікованих спеціалістів.

Викладення основного матеріалу. Формування плану роботи, організація й забезпечення можливості для здійснення самостійної роботи студентів зі спеціальних дисциплін є обов'язковим елементом процесу підготовки майбутнього фахівця. Викладач допомагає, підтримує, контролює організацію самостійної роботи студентів, створюючи сприятливі умови для цього (розуміються фактори, що мають дію в навчальному процесі та впливають як на навчальну діяльність, так і на її результати. Коли відпрацьовуються організаційні питання умов самостійної роботи, потрібно пам'ятати, що в результаті маємо отримати продукти діяльності, надбаний досвід, стан особистості, її внутрішній потяг до розвитку самостійності.

Способів здійснення самостійної роботи може бути декілька: опосередковано ним є скрупольозне, ретельне і вдумливе опрацювання методичних вказівок, а безпосередньо – зустрічі з викладачем, проведення контрольних, консультацій, бесід, розбору проблем, що виникають у процесі роботи.

Для розуміння того, наскільки ефективна організація самостійної роботи студентів і, як наслідок, самостійна навчальна діяльність загалом, потрібно проаналізувати методичне забезпечення. Всі методичні матеріали, над якими безперервно працюють кафедри, можна умовно поділити на чотири групи [11]:

- 1) методичні рекомендації організаційного характеру. У них надається структура та зміст виучуваного курсу, плани навчальних занять, рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів, визначаються терміни виконання індивідуальних завдань і форми контролю знань;

- 2) за допомогою методичних рекомендацій для самостійної роботи студентів із деяких окремих пунктів виучуваних курсів студенти мають змогу на практиці застосовувати теоретичний матеріал у своїй діяльності у вигляді виконання завдань, напрацювання технічних навичок, здійснення певних розрахунків чи виконання вправ. Завдання носять різноманітний характер. Варіюються типові завдання, які мають на меті пошук інформації, та завдання, що дають змогу проконтролювати отримані знання;

- 3) методичні вказівки для лабораторних робіт і практикумів, практичних занять, написання курсових і кваліфікаційних робіт та ін.;

4) програмно-педагогічні засоби навчального й контролювального характеру.

Це питання нині досить глибоко досліджене, але кожного дня проблеми організації самостійної роботи та готовності студента до такого способу навчання стають усе актуальнішими, зважаючи на зміни в сучасному світі. О. Сліпенька, І. Коц наголошують, що значний відсоток студентів невдоволені формами організації самостійної роботи майбутніх фахівців у ВНЗ. Вони підкреслюють напрацювання в організації самостійної роботи: можливість скористатись величезним масивом інформаційного матеріалу для отримання додаткових знань, на основі особистісного розвитку, розширення кола інтересів, світогляду, ґрунтовного підходу до виконання начальних завдань, прискіпливого та глибокого занурення у вивчення матеріалу формується власна думка студента-фахівця. Водночас багато студентів відчують незручності та ускладнення: абсолютне невміння самостійно працювати, аналізувати свої помилки, нездатність пов'язати теоретичні питання з практичними навичками [17].

Саме вміння користуватися порівнянням та аналогією як засобами встановлення нових ознак і якостей, класифікувати та групувати вивчений матеріал, доводити правильність певного судження та власної думки, користуватися прийомами осмисленого запам'ятовування, самостійно робити висновки, ставити питання, виконувати творчі завдання – усе це активізує пізнавальну самостійну роботу студентів у процесі самостійної роботи.

М. Гарунов і П. Підкасистий вирізняють такі характеристики самостійної роботи студентів:

- вона формує в того, хто навчається, на кожному етапі його руху (від незнання до знання) необхідний обсяг і рівень знань, навичок і вмінь для виконання пізнавальних завдань;

- виробляє в студента психологічну установку на систематичне поповнення своїх знань і вироблення вмінь орієнтуватися у потоці наукової інформації;

- є найважливішою умовою самоорганізації того, хто навчається, в опануванні методів професійної діяльності, пізнання та поведінки;

- є знаряддям педагогічного керівництва й управління самостійною пізнавальною та науково-педагогічною діяльністю того, хто навчається, у процесі навчання та професійного самовизначення [6].

Отже, виокремлюють 5 функцій самостійної роботи студентів:

- пізнавальну;
- самоосвітню;
- прогностичну;
- коригувальну;
- виховну.

Пізнавальна – це функція, що характеризується опануванням студентом систематизованих знань із дисципліни. Самоосвітня – функція, що допомагає сформувати вміння та навички студентів, їх особистого відтворення та яскравого творчого вияву. Прогностична – функція, що допомагає студентові набути розуміння того, коли треба вчасно передбачити та оцінити результат проведеної роботи, а також способу її виконання. Коригувальною є функція, що надає вміння своєчасно коректувати свою діяльність. Виховна – функція, що дозволяє сформувати самостійність студента як риси характеру.

У процесі роботи над завданням може змінюватись концептуальна основа та розширюватись функції самостійної роботи студентів. Це зумовлює зміни у відносинах учасників навчального процесу (викладача і студента), а також доповнення і коригування всіх організаційних та методичних засобів забезпечення самостійної роботи студентів.

Найбільш ефективний варіант самостійної роботи – індивідуальне завдання кожному студентові. Перевіряти якість виконання індивідуального самостійного завдання можна за допомогою проведення семінару-диспуту або семінару-конференції.

Організація самостійної роботи студентів вимагає від викладача постійного підвищення якості роботи, самоосвіти, самовдосконалення, поглиблення теоретичних знань та практичних навичок, збільшення обсягу роботи з підготовки методичного забезпечення.

Використовуючи в організації самостійної роботи консультації, неодмінно потрібно дотримуватись в графіку їх проведення суворої регулярності. Це має стати однією зі складових частин навчального процесу. Для цього потрібні чіткі і зрозумілі кроки: надання аудиторій, визначення часу проведення. Такий підхід сприятиме активізації навчального процесу, полегшить проведення самостійної роботи.

Процес організації самостійної роботи студентів може розглядатися, виходячи з таких принципів:

- самостійна робота як цілісна система діяльності, що має кілька складників. Вона включає пошук джерел інформації, засобу здійснення та результати пізнавальної діяльності, окреслення кола проблем, роботу з джерелами інформації;

- самостійна робота повинна взаємодіяти з іншими видами організаційно-педагогічних і дидактичних методів навчання.

Принципами організації самостійної роботи є (О. Молібог):

- регламентація всіх самостійних завдань за обсягом і часом;

- забезпечення умов самостійної роботи студентів;

– управління цією роботою [12].

Практика набування вмінь і навичок самостійної роботи студентів ґрунтується на застосуванні певних закономірностей, що простежуються як в об'єктивних результатах (інтерес, схильності, здібності особистості тощо), так і в суб'єктивних залежностях (вибір найбільш раціональних форм і методів її організації). Потрібно мати на увазі, що в процесі розвитку механізмів самостійної роботи, її якісних характеристик виявляються здібності студентів до опанування навчальної програми.

Можливість опанувати вміння й навички самостійної роботи дає змогу розвивати творчий потенціал, розкривати емоційні складники особистості, як-от почуття обов'язку, честі, гідності та відповідальності. Організація самостійної роботи студентів має на меті створення умов для формування навичок під час планування, проведення організаційних заходів, у процесі реалізації та коригування власної діяльності.

Фахівці виокремлюють кілька груп факторів, що вможливають успішність самостійної роботи студентів ВНЗ. До них належать такі [12]:

– група організаційних факторів, у яку входить певна кількість годин, навчальна література та навчально-лабораторна база;

– методичні фактори (планування, навчання методів й управління самостійною роботою студентів);

– психолого-педагогічний фактор становить певну кількість психологічних рис, якими має володіти студент для досягнення результатів під час здійснення самостійної роботи з фаховою літературою, а також набуття особливих якостей соціального розвитку особистості, без чого не буде можливим успішне проведення самостійної роботи. До переліку необхідних рис можна зарахувати й отриману під час занять здатність до самовдосконалення за допомогою свідомого та чітко визначеного відбору, поглибленої роботи під час опрацювання та засвоєння інформації. Ця важка та сконцентрована робота вимагає від студента наявності відповідних рис. Головною і дуже вагомою є здатність до пізнавальної самостійності і природної цікавості, тобто бажання, наполегливість, прагнення й уміння власними силами отримувати знання та опановувати різноманітні способи діяльності, мати змогу застосувати їх на практиці, а також розумова здатність та інтелектуальна активність, під якими мається на увазі нестримне бажання дізнаватись якомога більше матеріалу, який стосується його майбутньої педагогічної спеціальності. Зацікавленість, позитивна мотивація та якісно організована самостійна робота формує в студента чудові, сильні, міцні вольові якості особистості, при цьому активізується розвиток мислення, пам'яті, уваги, здібностей;

– інформаційно-технологічний фактор окреслює способи і можливості доступу для студентів до нових інформаційних систем, при цьому підвищуючи та виводячи на високий рівень комп'ютерну грамотність.

У процесі вивчення питання з позиції дидактичних цілей виникає можливість виокремлення чотирьох типів самостійної роботи студентів [3].

Перший тип – створення умов для формування в студентів навичок знаходити та виявляти в зовнішньому плані те, що потрібно зробити, використовуючи наданий їм алгоритм діяльності та посилання на цю діяльність, які мають місце в умовах завдання. Під пізнавальною діяльністю студента в цьому разі розуміється розпізнавання об'єктів сфери його інтересів у разі повторного ознайомлення з інформацією про них чи дій, які супутні їм. Як самостійна робота такого типу найбільш актуальним для застосування є домашнє завдання, що передбачає детальне вивчення матеріалу з підручників, конспектів лекції тощо. Обов'язковою умовою для успішного виконання завдання є те, що всі матеріали повинні бути в наявності та вільному доступі.

Другий тип – формування знань-копій і знань, що дозволяють виконувати типові завдання. В цьому разі пізнавальна діяльність студентів виявляється у творчому підході до засвоєння та подальшого осмислення отриманої інформації, можливості частково змінювати її структуру та загальний контекст. Цей тип самостійної роботи містить окремі етапи лабораторних робіт і практичних занять, типові курсові проекти, домашні завдання, які виконуються за пояснювальною запискою алгоритмічного типу. Такий тип самостійної роботи студентів має деякі особливості, тому що під час виконання завдання студент має сформулювати ідею, алгоритм виконання та спосіб, якими будуть вирішуватись питання, поставлені в завданні.

Третій тип – формування в учнях знань, які допоможуть у вирішенні складних і неординарних завдань. У такому разі пізнавальна діяльність студента має виявлятися в умінні застосовувати отримані раніше знання, уміння та навички в нових видах діяльності, користуючись уже відомим алгоритмом роботи з матеріалом. Під час виконання завдань такого типу потрібно спонукати студента до пошуку, формування та реалізації ідеї розв'язання. Студент має набути вміння аналізувати нестандартні випадки та швидко реагувати на них шляхом генерування нової інформації. Цей тип самостійної роботи студентів передбачає курсові та дипломні (кваліфікаційні) роботи, ділові (практичні) ігри та ін.

Четвертий тип має сприяти розвитку творчої особистості. В цьому разі пізнавальна діяльність студентів виявляється в детальній та скрупульозній

роботі з об'єктом вивчення, пошуку ще не відомих і не опрацьованих зв'язків і відношень, які зможуть стати в нагоді під час пошуку нових принципів, ідей, а також активно і творчо працювати з новим матеріалом на наступному (вищому) рівні пізнання. Самостійна робота студентів цього типу може застосовуватись у роботі над завданнями науково-дослідного характеру. До переліку форм роботи належать курсові та дипломні (кваліфікаційні) роботи, дослідницька діяльність у різних студентських наукових гуртках й об'єднаннях, проблемних групах, участь студентів у розробленні науково-дослідницьких тем кафедр університету тощо [3].

Коли відбувається вибір форм і методів навчання, типів самостійної роботи, потрібно зважати на особливості професійного становлення студентів.

Найкращих результатів у самостійній роботі студент може досягти у разі, якщо отримані такі показники:

- студент яскраво, творчо, неординарно мислить, вільно володіє термінологією, об'єднує та трансформує різні теми, не має проблем під час виконання практичних робіт;
- студент опанував весь матеріал, що входив до програми навчання;
- студент вільно оперує основними поняттями, теоретичними принципами та застосовує їх в умовах сучасного світу;
- студент ґрунтовно володіє матеріалом із першоджерел;
- студент засвоїв уміння працювати самостійно (легко може знайти будь-який літературний матеріал, вивчати його, обробляти та занотувати).

Висновки. Вища школа поступово, але неухильно переходить від передання інформації до управління навчально-пізнавальною діяльністю, формування в студентів навичок самостійної роботи. Відповідно до Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах самостійна робота студентів є основним засо-

бом опанування навчального матеріалу у вільний від обов'язкових навчальних занять час. Навчальний час, відведений на самостійну роботу студентів, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студентів, відведеного для вивчення конкретних дисциплін [15, с. 10]. Якісна освіта є запорукою майбутнього країни, важливим складником її національної ідентичності та державного добробуту. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ ст.» визначила стратегію розвитку освіти в Україні, пріоритетні напрями та шляхи створення системи безперервного навчання.

Реформування сучасного українського суспільства супроводжується загостренням соціальних проблем. У сучасних умовах ринку праці та особливостей працевлаштування зростають вимоги до професійної компетентності випускників, що зумовлює якісно нові форми та методи вищої освіти, спрямовані на створення цілісної системи безперервної освіти, на розширення сфери самостійної діяльності студентів, які формують навички самоорганізації та самоосвіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Найдорф М.И. Музичне мистецтво і культура. *Науковий вісник Одеської державної консерваторії ім. А.В. Нежданової*. Вип. 1. Одеса : Астропртнт, 2000. С. 46–51.
2. Гончаренко С.У. *Методика як наука. Шлях освіти*. 2000. 26 с.
3. Горбенко С.С. *Навчально-наукова діяльність студентів з методики музичного виховання: навчально-методичний посібник. Освіта України*. 2010. 180 с.
4. Джердималиева Р.Р. Реализация принципа самостоятельности в процессе методической подготовки студентов на музыкально-педагогических факультетах. 1981. 16 с.
5. Черкасов В.Ф. *Теорія і методика музичної освіти : навчальний посібник*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 472 с.